

Izolarea, factor inhibitor al dezvoltării satelor¹

Ioan Mărginean

Universitatea București

Studiul de față conține o diagnoză a condițiilor de viață din ruralul românesc referitor la trei domenii importante, și anume : locuirea, veniturile și consumul populației. Rezultatele demersului întreprins evidențiază o situație deosebit de critică, izolarea satelor dovedindu-se a fi un factor inhibitor al dezvoltării. În final, sunt prezentate o serie de propuneri menite să conducă la îmbunătățirea condițiilor de viață din mediul rural.

Având în vedere faptul că ne ocupăm de condițiile de viață, nu vom dezbate aici și acum definirea mediului rural, dar îl vom considera drept arie de locuire și activitate în condiții naturale, în spațiu deschis, spre deosebire de spațiul construit, specific urban. Nu vom aduce în discuție nici rigurozitatea criteriilor de diferențiere a celor două tipuri pure de habitat uman, este evident însă faptul că avem de-a face cu multiple interferențe și treceri graduale de la centrul urban, prin excelență multifuncțional, la satul propriu-zis, legat de cultivarea pământului, respectiv de valorificarea unor resurse ale solului și/sau subsolului. În această delimitare nu este vorba despre gradele diferite de echipare tehnică, de dezvoltare a infrastructurii și despre dotarea gospodăriilor populației cu diverse facilități și acces la utilitățile publice (deși această diferențiere există în cazul României), cât despre elemente care alcătuiesc modul de viață și activitate specifice pentru o colectivitate sau alta. De altfel,

rămânerea în urmă a satului (ruralului), în privința beneficiii de facilități tehnice, are o cauzalitate istorică multiplă. În societățile dezvoltate însă apropierea satului de oraș, în privința confortului locuirii, a devenit atât de mare, încât percepția tradițională a spațiului rural, ca zonă slab dezvoltată, și-a pierdut semnificația. Unele zone exterioare centrului urban oferă, adesea, un nivel de confort asemănător sau chiar superior celui din orașe. Acest confort nu caracterizează, deocamdată, decât în foarte mică măsură situația din România (este cazul grupurilor de vile de la periferia orașelor sau localizate în diverse zone pitorești ale țării).

Înainte de a trece la expunerea propriu-zisă a temei, se impun câteva precizări în legătură cu populația din mediul rural românesc, fiind vorba de aproape jumătate din populația țării, respectiv, peste 10 milioane persoane (47% din cele 21,7 milioane recensate în luna martie, 2002 – *Recensământul populației și locuințelor*

din 18 martie 2002, INS, 2003). În mediul rural se găsesc 44 la sută dintre gospodăriile populației din România, iar într-o bună parte din acestea se cultivă pământul sau se cresc animalele (INS, 2005).

În România, la nivelul anului 2002, erau declarate 266 de orașe și 2 689 de comune. Un an mai târziu (2003), numărul orașelor a crescut cu trei, ajungându-se la 269 de orașe. De asemenea, a crescut și numărul comunelor cu 25, ajungându-se la 2 714. Aceste comune reunesc circa 13 000 de sate (INS, 2004). Dacă sporirea numărului de comune este de apreciat pentru că diminuează izolarea administrativă a unor sate, nu același lucru se poate spune în legătură cu consecințele includerii satelor în micile orașe, care nu au nimic de câștigat din acest artificiu administrativ.

În ceea ce privește populația activă din mediul rural, aceasta însumează numai 3,9 milioane de persoane (38% din total), din care 3,5 milioane (34% din total) era populația ocupată în momentul ultimei recensări, din martie 2002. Mai întâi să notăm că, în luna martie, proporția populației ocupate din mediul rural este inferioară celei din lunile de vară. Chiar și așa, comparativ cu volumul populației de vârstă activă (15-64 de ani) formal, proporția populației ocupate este superioară în mediul rural, comparativ cu cel urban. Deocamdată, în mediul rural, și mai ales în agricultură, avem de-a face însă cu o subocupare cronică atât prin lipsa lucrului în anumite perioade ale anului, cât și din cauza unei productivități a muncii extrem de scăzută, fiind vorba, pe de o parte, de dependența de sezonalitate a agriculturii clasice în spațiu deschis, și, pe de altă parte, de o slabă dotare tehnică a lucrărilor agricole, respectiv de lipsa resurselor pentru efectuarea lucrărilor necesare și

pentru investiții. Totodată, reține atenția numărul mic de persoane înregistrate ca șomeri, reprezentând sub 4 procente din populația activă. Este vorba, de fapt, de un puternic sentiment de descurajare în a căuta de lucru.

Din totalul populației ocupate, circa 69 la sută își desfășoară activitatea în agricultură și servicii anexe. Peste 1/5 din populația ocupată lucrează în afara localității de domiciliu (navetiștii), cei mai mulți la oraș (circa 680 de mii). Față de înregistrarea recensământului, este de așteptat ca numărul populației care desfășoară activități agricole pe anumite perioade de timp și de o anumită natură să fie mai mare. Astfel, cel puțin o parte din cele aproape un milion de persoane casnice și un alt milion de persoane declarate ca fiind „întreținute”, precum și o parte dintre cele 2,6 milioane de pensionari este posibil să desfășoare activități aducătoare de venit.

De asemenea, și numărul persoanelor cu domiciliul în mediul rural, care lucrează în străinătate, numai 62 mii de persoane, trebuie să fie mult mai mare. Nu este lipsit de suport să se considere că o parte din populația care nu s-a regăsit la recensământ, în raport cu evidențele curente de stare civilă, circa 700 mii de persoane, la nivel de țară, se aflau în străinătate. În același timp, mediul rural este locul de muncă pentru o parte dintre orașeni (circa 127 mii de persoane). După statutul profesional, cele mai multe persoane ocupate sunt salariații (43%), respectiv își desfășoară activitatea în gospodăria proprie (42%). Având în vedere faptul că o bună parte dintre salariații înregistrați în mediul rural lucrau în orașe, rezultă că tipul predominant de activitate rurală rămâne cel agricol, cu precădere în gospodăria proprie.

Condițiile de viață din mediul rural

Analiza condițiilor de viață din mediul rural se referă la *locuire, venituri și consum*. Ea se bazează pe mai multe surse de date².

Locuirea în mediul rural

Locuirea și activitatea în mediul rural oferă o serie de elemente de atracție, dar sunt supuse și unor servituți importante și chiar unor riscuri vitale, prin fenomene distructive, în condițiile precare de amenajare a teritoriului și gestionare a situațiilor de urgență care pot să apară (anul 2005 fiind unul de o gravitate deosebită în această privință).

Între servituțiile prezente în mediul rural românesc menționez mai întâi izolarea spațială, cvasigenerală, a satelor, prin slaba dezvoltare a rețelei de drumuri, chiar lipsa căilor practicabile de acces și a mijloacelor de transport. Această izolare este deosebit de stresantă pentru locuitorii din unele zone colinare și de munte, ceea ce conduce, atât la depopulări masive, cât și de periferizarea administrativă a localităților care nu sunt reședință de comună. Izolarea spațială și administrativă se asociază adesea cu lipsa/precaritatea resurselor de existență, în general, dar cu precădere, în așezările mici sau în cadrul anumitor comunități, între care și populațiile de rromi, cu atât mai mult cu cât aceștia nu dispun de proprietăți agricole și/sau forestiere, au posibilități extrem de reduse de ocupare într-o activitate aducătoare de venit, cel mai adesea datorită neîndeplinirii criteriilor de școlaritate și calificare. De asemenea, izolarea conduce la neajunsuri majore în asigurarea accesului la utilitățile publice, slaba acoperire a serviciilor sociale: serviciile de educație, de îngrijire a sănătății și de asistență socială etc.

Cumularea mai multor servituți la nivelul unei localități (comunități) conduce la privațiuni severe în ceea ce privește condițiile de viață. Toate aceste servituți și riscuri pot ajunge să covârșească avantajele pe care le oferă condițiile naturale de viață și să devină, pentru o parte din mediul acesta, nu atât o opțiune de locuire pentru populație, cât o constrângere, în sensul că nu au posibilitatea de a se desprinde de acest mediu de viață, pentru că, fie nu au avut acces la pregătire școlară adecvată, fie nu găsesc de lucru în altă parte, fie nu pot avea o locuință în mediul urban etc. Cu alte cuvinte, este posibil să avem de-a face, mai degrabă, cu soluții negative pentru locuirea și activitatea în mediul rural, mai ales în agricultură, și nu cu decizii libere de constrângeri exterioare în alegerea ocupației și a mediului de viață.

Într-o cercetare consacrată ruralului (FSD, 2002), izolarea localităților din cauza zăpezilor, pentru cel puțin o săptămână, este indicată de aproape o treime dintre subiecți. În aceeași proporție, ei au reclamat drumurile impracticabile pentru autovehicule, în anotimpul ploios. La rândul său, lipsa apei potabile în sezonul uscat a fost indicată de peste jumătate dintre subiecți (55%), iar 9 la sută dintre ei au rămas fără apă de băut mai mult de o săptămână, în ultimul an.

În cercetările I.C.C.V. de diagnoză a calității vieții, calitatea mediului natural este apreciată a fi mai degrabă pozitivă. Astfel, pe o scală de la 1 la 5, valoarea medie a răspunsurilor subeșanționului din mediul rural din anul 2003 a fost de 3,8 (8% au considerat mediul a fi *de slabă calitate*, 17% au acordat calificativul *satisfăcător*, în timp ce, pentru 60%, acesta era *bun*, iar pentru 14% era *foarte bun*)³.

Și calitatea locuinței primește o valoare medie peste cea teoretică a scalei cu cinci grade de intensitate, respectiv 3,6 în 2003 (64% dintre subiecți consideră locuința a

fi bună și foarte bună, în timp ce 9% o consideră a fi slabă). (Trebuie precizat că, în cercetări pe bază de eșantioane generale chiar mai mari decât ale noastre, nu se surprind extremele, nu sunt cuprinse persoanele care nu au locuință sau nu locuiesc cu forme legale și, în ultimă instanță, nu au fost incluse pe listele de alegători, acestea din urmă constituind cadrul utilizat pentru eșantionarea aleatorie multi-stadială.)

În cercetările INS identificăm faptul că cvasitotalitatea gospodăriilor din mediul rural dețin locuința în proprietate (98%) (INS, 2005). Totuși, materialele de construcție sunt de calitate scăzută pentru o bună parte din locuințe, având, deci, vulnerabilitate crescută la intemperii și o durată mică de existență. Astfel (după aceeași sursă citată anterior), 42 la sută dintre locuințele din mediul rural (46% în cazul agricultorilor) sunt construite din paie/țipici, 30 la sută sunt exclusiv din cărămidă, 18 la sută din cărămidă și beton, 11 la sută din lemn.

Dacă avem în vedere facilitățile principale care definesc confortul modern al locuirii, cu excepția energiei electrice de care beneficiază cvasitotalitatea gospodăriilor și în mediul rural (99%), celelalte facilități se regăsesc într-o măsură redusă, aproape nesemnificativă: de încălzirea locuințelor prin centrală termică (publică și proprie) beneficiau doar 2,4 la sută dintre gospodăriile din mediul rural, la nivelul lunii iunie 2004; 4 la sută dintre gospodării erau racordate la rețeaua publică de canalizare, iar 13 la sută aveau sistem propriu de canalizare; 8 la sută, instalații de gaze naturale, în timp ce 89 la sută dintre gospodării încălzeau locuința cu sobe pe bază de lemne/cărbune, petrol, 20 la sută utilizând exclusiv acest procedeu și pentru prepararea hranei; 12 la sută au grup sanitar în locuință și 19 la sută în afara locuinței; 13 la sută au

instalații de apă caldă și respectiv 17 la sută erau prevăzute cu baie/duș; de instalații de apă potabilă în locuință dispuneau 17 la sută dintre gospodării, alte 9 la sută au instalații de rețea publică în curte, celelalte gospodării au fie instalații proprii în curte, fie se aprovizionau de la fântână, iar 27 la sută dintre gospodării se aprovizionau cu apă din afara propriilor curți; doar 25 la sută dintre locuințe aveau instalat post telefonic.

O serie de indicatori din diagnoza calității vieții relevă dezavantajarea severă a locuitorilor satelor în privința șanselor de afirmare în viață. Astfel 32 la sută dintre subiecți percep a avea (ei sau cei apropiați lor) accesibilitate scăzută și foarte scăzută la formele de învățământ dorite. Dezavantajarea este mult mai puternică în cazul locuitorilor din satele aparținătoare față de cei din satele reședință de comună, respectiv 36 la sută și 26 la sută dintre răspunsuri. Diferențieri și mai importante între satele cu primărie și cele aparținătoare se referă la calitatea învățământului: 8 la sută dintre locuitorii satelor reședință de comună investigați apreciază calitatea învățământului ca proastă și foarte proastă, în timp ce locuitorii din satele aparținătoare acordă aceste calificative în proporție de 35 la sută.

De altfel, posibilitatea obținerii unui loc de muncă înregistrează valori și mai descurajatoare, atât timp cât 78 la sută dintre răspunsuri însumează variantele: accesibilitate scăzută și foarte scăzută (76% din satele cu primării și 83% dintre cele aparținătoare).

Așa cum era de așteptat, în același context nefavorabil se înscrie și aprecierea posibilităților de afirmare în viață: 61 la sută dintre subiecți consideră că ei sau cei apropiați lor au posibilități scăzute și foarte scăzute de afirmare în viață. În același timp, peste un sfert dintre subiecți apreciază că drepturile lor sunt respectate în

mică și foarte mică măsură. Toate aceste elemente de defavorizare ne îndreptățesc să vorbim despre marginalizarea și excluderea socială a unei părți importante a populației cu domiciliul în mediul rural.

În ceea ce privește administrarea localității de către primărie, valoarea medie a răspunsurilor, deși mai mică, se situează în partea pozitivă a scalei, fiind de 3,2 (20% acordă calificativul *slab*, 31% pe cel de *satisfăcător*, iar 49% spun *bine* și *foarte bine*). Cu toate acestea, o proporție covârșitoare de subiecți consideră că nu pot influența deciziile la nivelul localității: 74 la sută declară că au o influență scăzută și foarte scăzută și doar 5 la sută consideră că au o influență ridicată (media răspunsurilor scalei de la 1 la 5 este de 2,1, una dintre cele mai mici pe ansamblul diagnozei calității vieții). În schimb (în măsura în care poate exista un astfel de *schimb*), oamenii se așteaptă să fie bine tratați de către funcționarii din primărie: 82 la sută se așteaptă la amabilitate, 13 la sută percep indiferența funcționarilor și numai 4 la sută se așteaptă la ostilitate. Posibilitatea de a rezolva o problemă la primărie este relativ mare: 37 la sută răspund *cu siguranță* și 47 la sută *probabil da*, în timp ce 10 la sută răspund *probabil nu*, iar 4 la sută *sigur nu*.

Dacă ar fi confruntat cu o situație dificilă pe stradă, se contează moderat pe ajutorul celor din jur: 28 la sută nu contează pe ajutor în cazul în care sunt agresați pe stradă, 46 la sută contează puțin și 25 la sută contează mult pe un astfel de ajutor. Totuși, mulți dintre subiecți consideră a se bucura de securitate relativ crescută acasă și pe stradă, ceea ce nu înseamnă că nu sunt și îngrijorări în legătură cu acest aspect. Media răspunsurilor pe scala de la 1 la 5 este de 3,5, în condițiile în care 16 la sută consideră că au o securitate scăzută acasă și pe stradă, 37 la

sută dau calificativul *satisfăcător*, iar pentru 45 la sută securitatea personală este ridicată. Deși infrafracționalitatea este mai scăzută în mediul rural față de cel urban (95 de mii de persoane învinuite în 2003, respectiv 110 mii – INS, 2004), omuciderea este mai frecventă în mediul rural decât în cel urban. Activitatea poliției din localități primește un calificativ pozitiv (media este de 3,8), 77 la sută dintre subiecți se așteaptă să fie tratați cu amabilitate la poliție, iar ostilitatea este reclamată de 3 la sută dintre subiecți.

Veniturile și consumul de bunuri și servicii în gospodăriile populației din mediul rural

Cercetarea veniturilor și consumului populației reprezintă o adevărată provocare. Pe de o parte, apare necesitatea determinării lor la nivel macrosocial (societatea ca întreg, zone, comunități umane), iar pe de altă parte, interesează în mod deosebit și determinările la nivel microsorial (persoane, gospodării ale populației), tocmai pentru a cunoaște ce se întâmplă cu resursele create în societate, cum se distribuie și, în final, care sunt condițiile de viață ale populației.

Diversele studii realizate, inclusiv la I.C.C.V., au scos în evidență nivelurile scăzute ale resurselor macro-economice ale nivelului de trai și diminuările acestora în anii de tranziție la economia de piață. Am în vedere aici valorile Produsului Intern Brut (PIB) și ale Fondului de Consum Final al Populației (FCFP). Conform *Anualelor Statistice ale României*, la 10 ani de la demararea tranziției, în 1999, PIB-ul pe cap de locuitor s-a situat la doar 80 la sută față de nivelul atins în 1989 (cele mai drastice diminuări au fost la nivelul anilor 1993 și 1994 – de numai 76-77% față de 1989). Începând cu anul 2000, se înregistrează creșteri continue ale PIB pe

cap de locuitor, care în 2002 a ajuns la nivelul celui din 1989 (între timp însă și numărul populației țării s-a diminuat cu circa 1,5 milioane de persoane). La rândul său, FCFP-ul, după o ușoară creștere de compensare a perioadei anterioare anului 1990, s-a diminuat la 77,5 la sută în 1992, pentru a spori la 98 la sută în 1996, dar și pentru a scădea din nou la 90 la sută în 1999, față de 1990. Eliminarea decalajelor se realizează în 2001 și se ajunge la circa 112 la sută în anul 2003, față de 1990.

Distribuția agregatelor macro-economice este relevantă pentru caracterizarea politicilor publice. De exemplu, în România, consumul final al administrației publice a avut o dinamică mult superioară consumului final al populației, dar și formării brute de capital fix. Dacă în 1992, consumul final al populației ajungea la minimumul de 77,5 la sută comparativ cu 1990, iar formarea brută de capital fix se situa la 75,9 la sută față de același an (minimumul a fost în 1991, de numai 68,4%), consumul final al administrației publice se situa la 113 la sută față de 1990, pentru a ajunge la 132 la sută, în 1996. Fără îndoială că, între timp, a sporit și numărul instituțiilor administrației publice, dar s-a procedat și la o supradimensionare a funcțiilor publice, a numărului de personal și a birocrăției, în ultimă instanță. Altfel spus, spre administrația publică, începând cu Parlamentul și Guvernul, s-au îndreptat fonduri ca și cum ar fi fost resurse din abundență, fără să se țină cont că se diminuează resursele altor destinații și, mai ales, pentru domeniul social, sănătate, învățământ, pentru consumul populației etc.

Interesul demersului de față îl reprezintă veniturile și consumul populației care locuiește în mediul rural. Mai exact, ale gospodăriilor populației din mediul rural, neavând date despre unitățile de conviețuire comună (cămine, unități militare

etc.). Provocarea, invocată la începutul paragrafului, atârână și mai greu în cazul cercetării veniturilor și consumului populației sătești. Evident, mai întâi sunt dificultățile de ordin general în determinarea veniturilor. Deși au formă precisă (se exprimă în valori numerice monetare), determinările respective nu sunt, cel mai adesea, și exacte (corecte în totalitate), deoarece apar erori nesistematice în înregistrarea tuturor intrărilor de venit din surse diverse. Unele dintre aceste surse sunt apelate individual, altele la nivel de gospodărie, de unde relevanța mai mare a acestei ultime unități de analiză a venitului, ca și a consumului (gospodăria fiind alcătuită dintr-una sau mai multe persoane care au, de regulă, un buget comun și se gospodăresc împreună). Cel mai adesea se întâlnesc gospodăriile familiale, dar nu numai, și nu cu toți membrii unei familii, așa încât rămâne o unitate deschisă și de talie variabilă, de la o etapă la alta, precum și cu structuri variabile, în ceea ce privește numărul celor care au un venit individual și sursele venitului respectiv, numărul persoanelor întreținute etc. Cu totul altul este efectul în cazul în care din gospodărie lipsesc, pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă, una sau mai multe persoane aducătoare de venit, sau dacă lipsesc dintre cele care sunt întreținute, respectiv, dacă gospodăria primește venituri de la alți membri de familie sau transferă resurse către persoane care aparțin de o altă gospodărie. Apoi, la înregistrare, subiecții pot uita și/sau omite declararea anumitor venituri față de cel care face înregistrarea sau chiar față de ceilalți membri ai gospodăriei (pentru a dispune de ele personal). În fine, mai aducem în discuție încă două elemente (desigur, nu singurele care trebuie avute în vedere): primul se referă la faptul că unele gospodării au venituri

numai în valori monetare, altele în valori monetare și în natură, iar altele numai în natură, iar convertirea veniturilor în natură în valori monetare se realizează cu o anumită aproximație; al doilea aspect privește profilul economic al gospodăriilor populației, unele dintre acestea sunt strict unități de consum, altele însă sunt unități de producție și consum, producția fiind, la rândul său, destinată vânzării, vânzării și consumului propriu al gospodăriei sau numai consumului propriu (așa-numitul auto-consum), fie numai al oamenilor sau al oamenilor și animalelor din gospodărie.

Strâns legată de înregistrarea veniturilor, apare necesitatea precizării despre ce venituri este vorba, făcându-se diferența între venitul câștigat printr-o serie de activități, așa-zisul venit de piață (venit-factor), transferurile către bugetele publice (impozite, taxe), transferurile sociale sau de la diverse organizații și persoane către bugetul gospodăriei. Dacă din venitul-factor scădem plățile impuse și adăugăm transferurile, obținem venitul disponibil pentru consum (acest venit disponibil este cel mai semnificativ pentru analiza veniturilor și cheltuielilor de consum ale populației, făcând, de altfel, cu precădere, obiectul studiilor socio-economice, inclusiv la I.C.C.V.). Pentru a determina care sunt veniturile nete din venitul disponibil, se scad impozitele indirecte (TVA) plătite pe bunuri și servicii. Distribuția veniturilor nete ale populației și raportul dintre categoriile de populație se modifică radical, în acest ultim caz, și nu o dată inegalitățile s-au dovedit a fi mari.

În cazul înregistrărilor INS ale bugetelor de familie (date de cea mai mare importanță, neputând fi suplinite de către alte instituții), se au în vedere toate intrările de venit și toate destinațiile cheltuielilor, inclusiv cele pentru producție și investiții, respectiv pentru consumul

animalelor din gospodărie. Acest fapt este, fără îndoială, util, numai că, dacă dorim să determinăm venitul disponibil pentru consumul uman și cheltuielile efectuate în acest scop, se impune separarea valorilor respective din total.

În publicația INS, *Condițiile de viață ale populației din România, 2005* (cu date pentru perioada ianuarie 2003 – mai 2004), nivelul și distribuția veniturilor pun în evidență precaritatea mijloacelor de existență. Astfel, 20 la sută dintre gospodăriile din mediul rural au dispus în 2004 de mai puțin de 19 milioane de lei/an (sub 1,6 milioane lei/lună ceea ce înseamnă până la cel mult 53 000 de lei/zi, iar în monedă internațională, maxim 1,7 dolari/gospodărie). Până la 39 milioane pe an (circa 3,4 dolari/zi/gospodărie) se încadrau 48 la sută dintre gospodări.

Pentru anul 2004, INS a determinat un venit mediu lunar pe gospodării în valoare de 9 985 600 de lei și de 3 262 000 lei pe persoană. Deducerea impozitelor, a cheltuielilor de producție și a celor destinate consumului animalelor din gospodărie conduce la o valoare medie de 7,4 milioane de lei pe gospodărie. La o medie de 3,1 persoane pe gospodărie, revin 2 milioane lei/persoană venit lunar disponibil intrat (circa 80 000 lei/zi pe persoană, respectiv 2,6 dolari/zi pe persoană).

În ceea ce privește sursele de proveniență, suma respectivă se compune din venituri bănești, în proporție de 73 la sută (27% transferuri sociale, 24% salarii + 12% venituri din agricultură + 6% vânzarea de proprietăți + 4% venituri din activități independente neagricole) și 29 la sută din contravaloarea produselor agro-alimentare și nealimentare produse și consumate în gospodărie. La rândul lor, cheltuielile de consum s-au situat la o medie lunară de 6,9 milioane de lei, rezultând o economisire medie pe o gospodărie de 0,5 milioane de lei pe lună.

În fapt, doar 8,7 la sută dintre gospodăriile au reușit să economisească, 67 la sută s-au încadrat cu cheltuielile în veniturile avute, 5 la sută au apelat la economii anterioare, iar 19 la sută s-au împrumutat. Totuși, împrumuturi în derulare s-au întâlnit numai în cazul a 7,4 la sută dintre gospodăriile din mediul rural (70% de la bănci). Creditele au fost utilizate pentru cumpărarea bunurilor de folosință îndelungată (31%), acoperirea cheltuielilor de consum ale gospodăriei (29%), nevoi personale ale membrilor gospodăriei (25%).

Gospodăriile care au cheltuit peste nivelul veniturilor reprezintă 13 la sută din total (36% pentru reparații la locuințe, 28% pentru cumpărarea de bunuri de folosință îndelungată). În același timp, 17,4 la sută din totalul gospodăriilor nu au putut face față plăților datorate (59% pentru energia electrică, 25% pentru întreținerea locuinței, 23% pentru abonamentele radio, TV).

În ceea ce privește înzestrarea gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată, constatăm prezența scăzută a multora dintre bunuri. Dacă televizorul, frigiderul și aragazul sunt răspândite (la nivelul anului 2004, 92% dintre gospodării aveau televizor alb-negru și color, 85% aveau aragaz, iar 77%, frigider), celelalte bunuri se regăsesc în mică măsură: mașina de spălat (simplă și automată) – 38 la sută; radio (casetofon) – 25 la sută; aspirator de praf – 17 la sută; automobil – 16 la sută; telefon mobil – 7 la sută; computer – 4 la sută. Dincolo de valorile ca atare, este de menționat că o parte a bunurilor de folosință îndelungată este de slabă calitate. Populația fie dorește să le schimbe, fie să achiziționeze, pentru prima dată, astfel de bunuri. Intențiile de achiziție se îndreaptă spre TV color la 17 la sută dintre gospodării, urmează mașina automată de spălat, computerul și aragazul la 16 la

sută, autoturismul, cu 14 la sută intenții de achiziție.

Presupunând că intențiile de cumpărare s-ar transpune în practică, tot nu se ajunge, în scurt timp, la o dotare cu bunuri de folosință îndelungată a gospodăriilor populației la nivelul dorit, chiar dacă disponibilitățile bănești ale populației se îndreaptă spre achiziționarea, în continuare, a unor astfel de bunuri. Numai că, dacă în anul 2003, 21 la sută dintre gospodării ar fi vrut să achiziționeze un computer, înzestrarea populației cu astfel de bunuri a sporit cu doar două puncte procentuale (de la 1,8% la 3,8%). La fel, în cazul autoturismului: 18 la sută din gospodării ar fi vrut să-l achiziționeze, dar procentul celor care au reușit este de sub 2 la sută. Din păcate, o parte importantă a populației declară că nu își poate permite, din motive financiare, o serie de dotări și bunuri de folosință îndelungată: 78 la sută dintre gospodării nu își pot permite să instaleze o centrală termică, deși ar obține un confort mai mare și un randament mai bun la încălzirea locuinței.

Din ancheta I.C.C.V. (2003) a rezultat că în 42 la sută dintre gospodăriile studiate s-a apreciat că veniturile nu ajung nici pentru strictul necesar, iar la alte 37 la sută, de-abia se face față strictului necesar. Prin urmare, 79 la sută dintre gospodării sunt sub nivelul de trai decent și în doar 21 la sută dintre cazuri subiecții plasează gospodăria lor la nivelul decent. Situațiile cele mai grave se întâlnesc în gospodăriile în care sunt numai pensionari (cu 43% sub strictul necesar, cumulativ, 96% se află sub nivelul de trai decent), gospodăriile numai de agricultori, respectiv cele de agricultori și pensionari (cu câte 92% sub pragul decent). Prin urmare, prezența salariilor este cea care conduce la aprecieri ceva mai favorabile ale nivelului de trai.

Pe ansamblul subșantionului rural din 2003, 74 la sută dintre subiecți sunt

nemulțumiți de veniturile pe care le obțin, în timp ce 14 la sută sunt mulțumiți, iar pe o scală de 1 la 10, care exprimă, la o extremă, sărăcia și, la alta, bogăția, 85 la sută dintre subiecți se plasează pe primele cinci poziții.

După cum se observă, atât datele obiective, cât și cele subiective converg spre a evidenția un nivel cu totul nesatisfăcător al veniturilor și consumului populației din mediul rural.

Evaluarea de către populația din mediul rural a efectului schimbărilor postdecembriste asupra condițiilor de viață

Este bine cunoscut faptul că evaluările pe care oamenii le fac în legătură cu stările de fapt au o relevanță multiplă, și aceasta pentru că avem de-a face cu o perspectivă personală (un filtru personal de raportare) asupra acelor stări de fapt. Aproximarea oamenilor de caracteristicile stării evaluate depinde de capacitatea de judecată obiectivă (care, fără a fi egal distribuită, nu lipsește nimănui, în afara cazurilor de natură psihologică). Evaluările reprezintă însă și o stare de spirit, pentru că sunt influențate de așteptările și sistemele proprii de valori etc.

Prin proceduri metodologice adecvate de cercetare se ajunge la situația în care evaluările unei colectivități (sau eșantion reprezentativ) să se apropie mult de starea de fapt. Pe aceste considerente sunt, de altfel, dezvoltate cercetările de calitate a vieții, prin care se surprinde atât dimensiunea individuală, cât și cea colectivă a evaluării, a situațiilor de viață în care trăiesc oamenii, iar o astfel de perspectivă nici nu poate fi suplinită prin alte mijloace. Oamenii înșiși sunt cei mai în măsură să spună ceea ce ei simt și gândesc despre viața lor. Nu li se poate pretinde din exterior să se declare fericiți dacă sunt

nefericiți și invers, dar se poate interveni pentru schimbarea condițiilor ce constituie sursele de nemulțumire și frustrare. Tocmai cu un astfel de obiectiv în minte am inclus în analiza condițiilor de viață ale populației din mediul rural imaginea pe care o au oamenii despre propria situație și cea a semenilor lor, despre schimbările care au avut loc recent în societate.

Solicitându-le să compare situația actuală a condițiilor de viață cu perioada anterioară, respectiv să le proiecteze în viitor, este de-a dreptul surprinzător să constați, de exemplu, că 57 la sută dintre subiecții din mediul rural, din cercetarea I.C.C.V. a anului 2003, consideră condițiile de viață prezente din România a fi mai proaste decât în anul 1989, și doar 29 la sută le consideră a fi mai bune (soldul negativ din compararea celor două valori este de 28 de puncte procentuale). Manifestând totuși un optimism moderat, o parte dintre subiecți (35%) cred că în următorii 10 ani, condițiile de viață din România vor fi mai bune decât în prezent, față de 27 la sută care declară contrariul (sold pozitiv de 8 puncte procentuale).

Și în privința condițiilor de viață personale prezente, comparativ cu anul 1989, soldul evaluărilor este puternic negativ, de 33 de puncte procentuale (62% au considerații negative, față de 29%, care au evaluări pozitive). Soldul negativ este mult mai puternic pentru populația din satele aparținătoare, de 43 de puncte procentuale, față de satele sediu administrativ, cu un sold negativ de 30 de puncte procentuale. Anul 2003 nu a fost un an mai bun nici comparativ cu anul 2002, soldul negativ fiind de 33 de puncte procentuale (46% declară înrăutățirea, iar numai 13% declară îmbunătățirea condițiilor de viață personale), respectiv 44 de puncte procentuale pentru satele aparținătoare și 29 de puncte procentuale pentru satele cu primării.

Inechitatea schimbărilor postdecembriste este un alt element puternic evidențiat de către subiecți, categoria de populație cea mai defavorizată este considerată a fi cea a muncitorilor, 73 la sută dintre răspunsuri, urmată de cea a țăranilor, cu 64 la sută dintre răspunsuri care reclamă defavorizarea (soldurile negative ale evaluărilor fiind de 66 de puncte procentuale pentru muncitori și de 46 de puncte procentuale pentru țărani). La rândul lor, intelectualii sunt evaluați a nu fi fost afectați semnificativ de schimbări: 25 la sută dintre subiecți răspund cu *favorizați*, respectiv cu *defavorizați*, în timp ce 29 la sută consideră că intelectualii nu au fost nici favorizați, nici defavorizați (20% nu pot da un răspuns).

Favorizați de schimbări sunt considerați a fi fost politicienii (86% dintre subiecți), directorii și alt personal de conducere (81%), dar și întreprinzătorii (69%).

În ceea ce privește situația personală a subiecților, cei mai mulți se consideră a fi fost dezavantajați de schimbările postcomuniste: 47 la sută, față de 19 la sută care consideră că ar fi fost avantajați, soldul negativ pe totalul eșantionului din mediul rural este de 28 de puncte procentuale (de 23 de puncte procentuale pentru subiecții din satele reședință de comună și de 36 de puncte procentuale pentru locuitorii din satele aparținătoare).

Nu este lipsit de interes că în acest context al evaluărilor preponderent negative, să invocăm și starea generală de mulțumire și nemulțumire a populației.

Întrebați despre mulțumirea în viața de zi cu zi (iunie 2003), subiecții s-au declarat mai degrabă nemulțumiți decât mulțumiți. Pe scala de la 1 la 5, valoarea medie a răspunsurilor, de 2,8, este sub media teoretică: 38 la sută dintre subiecți au declarat că sunt nemulțumiți, 32 la sută nu erau nici mulțumiți, nici nemul-

țumiți, iar 29 la sută s-au declarat mulțumiți de viața lor de zi cu zi.

Starea subiectivă din zilele premergătoare realizării investigației de teren (o perioadă fără evenimente deosebite în plan național și/sau local) era una de îngrijorare: aproape o treime dintre subiecți (31%) aveau supărări mari, peste jumătate (55%) nu se simțeau bine (ceva nu merge, mici supărări) și doar 13 la sută au declarat că nu au probleme. Domeniile mai favorabile din viața oamenilor erau reprezentate de familie și relațiile cu vecinii: 85 la sută dintre subiecți au relații bune și foarte bune în familie și cu vecinii, iar valoarea medie pe scala de la 1 la 5 este de 4, în ambele cazuri.

Preocupările cele mai presante ale populației se refereau la prețuri, impozite și șomaj. Astfel, 89 la sută dintre subiecți au declarat că se tem mult de creșterea prețurilor, 83 la sută, de impozite și 42 la sută, de șomaj (ultimul răspuns trebuie comparat cu reprezentarea salariaților în eșantion, respectiv de 20%, iar în totalul gospodăriilor studiate, de 30%), ceea ce înseamnă că unele persoane care nu sunt salariate, respectiv nu au salariați în gospodărie, se tem totuși de șomaj.

Desigur, prețurile și impozitele sunt puse în relație cu veniturile de care dispun. Astfel, la întrebarea dacă se simt amenințați de ceva (deși aici soldul este favorabil, fiind de 45 de puncte procentuale, 21 la sută au răspuns cu *da*, iar 66 la sută cu *nu*, în timp ce 11 la sută nu-și dau seama dacă sunt amenințați de ceva), între amenințările enumerate, pe primul loc sunt situate veniturile mici, cu 50 la sută din răspunsuri, cumulată pe trei posibilități de răspuns se ajunge ca 57 la sută subiecți să indice veniturile mici drept domeniu de amenințare. Urmează șomajul, securitate scăzută, războaie în zonă sau boala, cu câte 6-8 procente.

Tot în această zonă converg și propunerile populației pentru îmbunătățirea calității vieții. *Crearea de locuri de muncă* se situează pe locul întâi, cu 29 la sută din subiecți și 34 la sută din cei care au răspuns la întrebare. Cumulat pe trei solicitări (primul rând, al doilea și al treilea), ajunge ca 40 la sută dintre subiecți să indice locurile de muncă drept mijloc de îmbunătățire a calității vieții populației. Pe locul al doilea se situează nevoia unei salarizări mai bune, cu 20 la sută dintre subiecți, iar, cumulat, cu 32 la sută dintre subiecți.

Considerații finale

Fără îndoială că România se numără printre țările care dispun de condiții naturale favorabile vieții și activității umane. Am în vedere, deopotrivă, așezarea geografică a României, distribuția formelor de relief, clima, vegetația și fauna, resursele naturale ale solului și subsolului, pentru a le enumera pe cele mai importante. Aceste elemente favorabile au atras o locuire umană timpurie și continuă, ceea ce a condus, în timp, la dezvoltarea unei civilizații sedentare, predominant rurale. Condițiile oferite traiului în spațiu deschis dau perenitate mediului rural în societatea românească, iar ele nu pot fi nicidecum contrapuse cerințelor dezvoltării moderne, cu atât mai puțin invocate pentru starea de dezvoltare cu totul insuficientă în care se află România.

Slaba dezvoltare economică a ruralului, precum și efectele acesteia asupra condițiilor de viață ale populației are în primul rând cauze de natură istorică și politică. Spun de natură istorică, având în vedere prelungirea excesivă, în perioada modernă, a relațiilor feudale (semifeudale) în agricultură (aspect lămurit prin analizele

socioistorice și economice). În ceea ce privește cauzele politice, mă refer, în ordine cronologică, la întârzierea adoptării măsurilor de reformă agrară până după primul război mondial, dar mai ales la intervenția brutală din perioada regimului comunist, cu cotele obligatorii, iar apoi cu desființarea proprietății private în agricultură și organizarea formelor socialiste de exploatare agricolă (în ultimă fază, IAS-urile și CAP-urile), pentru ca, în ultimul deceniu de existență, să treacă la o așa-zisă sistematizare, care presupunea restrângerea mediului rural prin evacuarea și desființarea satelor mai izolate și introducerea locuințelor de tip bloc. La rândul lor, aceste schimbări nu aveau cum să nu afecteze și comportamentul economic al oamenilor, să descureze inițiativele individuale, ducând la resemnare și orientare cu precădere spre supraviețuire.

Într-un fel este de înțeles, ruralul și agricultura sunt părțile cel mai puțin dezvoltate ale unei societăți, ea însăși insuficient dezvoltată. În fapt, așa cum arată multe analize, inclusiv cele referitoare la dezvoltarea umană din *Human Development Reports*, România nu a reușit să valorifice adecvat potențialul său material și uman de dezvoltare, situându-se mult în urma unor țări cu condiții mai puțin favorabile. Ceea ce nu e de înțeles și nici de acceptat este perpetuarea stării în care se află mediul rural. La urma urmei, de-a lungul timpului, tocmai din mediul rural și agricultură au provenit cele mai multe resurse pentru dezvoltarea României, atât cât s-a realizat, numai că beneficiile nu s-au răsfrânt și asupra acestuia ori s-au răsfrânt mult mai puțin decât asupra orașelor. În întreaga istorie modernă (secolul al XIX-lea și secolul XX) satul a fost dezavantajat în relație cu orașul, nefiind inclus pe traiectul dezvoltării și modernizării, ci servind ca bazin

de recrutare a resurselor umane și de prelevare a celor economice.

După cum arată o serie de cercetări la nivel european, comparativ cu țările Uniunii Europene, România se situează pe ultimul sau penultimul loc în privința multor indicatori referitori la condițiile de viață ale populației (Jens, Fahey, 2004).

După 1989, cu excepția retrocedării proprietății asupra pământului (de menționat că în alte țări foste socialiste s-a menținut permanent dreptul de proprietate privată asupra pământului, indiferent de formele exploatațiilor agricole), operație neîncheiată încă, populația rurală este lăsată să se descurce singură în procesul extrem de anevoios al trecerii la economia de piață, inclusiv pentru procurarea în totalitate a inventarului agricol. Or, în industrie, societăților comerciale le-au fost lăsate în administrare mijloacele de producție, statul reținând însă capitalul bancar, domeniu în care s-a profitat cel mai mult în anii tranziției. La 15 ani de la reintroducerea proprietății private în agricultură, activitatea în acest domeniu a rămas, în mare parte, neprofesionalizată: sunt mulți țărani și puțini fermieri, într-o economie preponderent de subzistență. Producția agricolă depinde în continuare, în mod covârșitor, de starea vremii: dacă plouă la timp și în cantități optime, se fac producții bune; este secetă sau, dimpotrivă, exces de umiditate și din când în când inundații, ca în acest an, producțiile scad. Numai că nici atunci când producția este consistentă, nu poate influența în bine starea economică a producătorilor. Recoltele rămân în magazii pentru că nu le pot valorifica, iar ceea ce vând este sub prețul de cost. Din această cauză rămân și multe terenuri necultivate. Intenția de a-i amenda pe proprietarii care nu cultivă pământul, dacă se aplică și la micii proprietari, ar

avea consecințe dintre cele mai negative, prin determinarea acestora de a renunța în grabă la pământ fără a obține prețul adecvat.

În atare condiții, în ultimii ani este evident că agricultura nu a mai fost utilizată ca resursă de dezvoltare în societate, comerțul exterior trecând de la exportul forțat de produse agricole, dinainte de 1989, la cealaltă extremă, a importurilor, în detrimentul producției interne, dar în avantajul importatorilor și, într-o anumită măsură, a consumatorilor.

Direcții de acțiune

Anii care urmează, prin integrarea în Uniunea Europeană, devin hotărâtori pentru reconfigurarea mediului rural și a activităților economice, inclusiv a agriculturii. Nu se va obține ceea ce mulți oameni doresc: un mediu rural semnificativ în continuare, puternic din punct de vedere economic, cu o agricultură și fermieri integrați în Uniune, fără adoptarea unor politici economice, sociale și de mediu ale dezvoltării durabile. În viitor vor fi mai multe resurse pentru investiții, dar acestea nu reprezintă totul. Este necesară dezvoltarea capitalului uman prin școlarizare adecvată, profesionalizarea activității în agricultură și diversificarea ocupațiilor în mediul rural. Integrarea în Uniune oferă șansa modernizării agriculturii, deși presupune un cost important pe care îl vor suporta agricultorii, dacă procesele ce vor avea loc vor fi gestionate cu cea mai mare atenție.

Iată mai jos direcțiile în care consider că ar trebui acționat în vederea dezvoltării și modernizării ruralului, pentru ca acesta să devină un mediu prielnic de viață și un factor activ în societate, implicând un

interval de timp variabil pentru o acțiune sau alta, indiferent de ciclurile electorale.

Domeniul administrației publice

Perfecționarea împărțirii administrativ-teritoriale existente, având drept criteriu fundamental facilitarea și multiplicarea contactelor dintre unitățile componente (satele, în cadrul comunei, zonele, în cadrul județului) prin scurtarea distanțelor și crearea premiselor unui cât mai bun management.

a) *Înființarea de noi comune.* Se impune diminuarea considerabilă a distanțelor pe care locuitorii satelor trebuie să le străbată până la primărie și, pe care, evident că și funcționarii ar trebui să le parcurgă pentru a ajunge la cetățeni. Mărima distanței respective nu ar trebui să depășească 5 km (o oră de mers pe jos). Corelat și cu o mărime minimă a numărului de locuitori, criteriul scoaterii satelor din izolare fizică ar putea conduce la crearea de noi, câteva sute, poate mii de comune cu primării proprii într-un interval rezonabil de timp.

b) *Structurarea zonelor metropolitane.* Includerea localităților din imediată apropiere (acele continuuuri urban-rural) în zona metropolitană a orașelor care au funcții regionale puternice, păstrându-se statutul administrativ distinct (propria primărie și instituțiile aferente). Pericolul unei astfel de acțiuni ar fi ca transferurile financiare să se facă în avantajul orașului: resursele provenite din localitățile limitrofe să meargă la centru, în loc ca, de la acesta din urmă, resursele să se îndrepte spre fostul mediul rural.

c) *Înființarea de noi județe.* Scoaterea din izolare a unor zone teritoriale și constituirea de noi județe. Vizez cu precădere zonele montane, separate prin condiții naturale de restul teritoriului. La rândul său, județul Ilfov, care înconjoară Bucureștiul, este inadecvat plasat. Ar trebui dispus doar la est de București. Nu cred

că ar trebui revenit la județele istorice pentru a satisface orgolii locale. Probabil nu va fi nevoie de mai mult de șase-șapte noi județe, dar cu efecte dintre cele mai bune pentru locuitorii din zonele, acum, izolate și în care are loc un proces de depopulare rapidă.

În același timp, trebuie luată în considerare utilizarea mai consistentă de resurse pentru dezvoltarea țării, inclusiv a mediului rural și pe calea împrumutului public, cu atât mai mult cu cât valoarea îndatorării publice este mult mai redusă în România, ca proporție din PIB, decât în multe țări ale Uniunii Europene.

d) *Reorganizarea regiunilor de dezvoltare*⁴. Județele ar trebui să reprezinte în continuare nivelul de jos (bază) al organizării regiunilor de dezvoltare și singurele care au și atribuții administrative. În ceea ce privește actualele regiuni de dezvoltare, se impune cu necesitate abandonarea ideii că ar putea fi altceva decât simple zone de raportare statistică. De altfel, acestea nici nu pot fi integrate în sistemul NUTS pe trei niveluri, deoarece sunt prea multe pentru regiunea de dezvoltare de nivel maxim, în raport cu numărul de locuitori (singurul criteriu al Uniunii, și care cere un număr de populație cuprins între trei și șapte milioane locuitori). Vor fi necesare cel mult patru-cinci regiuni de dezvoltare (față de cele opt din prezent). Aceste regiuni de dezvoltare au atribuții strict de gestionare a fondurilor. La nivel intermediar s-ar putea desemna un număr de 20-25 de regiuni de dezvoltare, prin grupare a două, cel mult trei județe conținente unele cu altele. Criteriile de delimitare sunt exclusiv de natură teritorială. Nu sunt necesare instituții distincte de gestionare, atribuțiile respective urmând să revină fiecărei administrații județene pentru proiectul inițiat în colaborare cu celălalt județ/celelalte județe.

Domeniul economic

a) *Dezvoltarea infrastructurii rutiere la nivel local, concomitent cu aceea de la nivel național.* Separarea administrării drumurilor pe componentele național, județean și comunal, nu justifică neimplicarea autorităților centrale în construcția de drumuri din afara așa-zisului sistem național. Până la urmă, toate drumurile sunt naționale, pentru că oricine le poate folosi. Scoaterea din izolare a satelor (datorită lipsei podurilor și a căilor de acces) este o condiție primară pentru a ne putea aștepta la dezvoltarea acestora.

b) *Intervenția publică decisivă și diferențiată în favoarea agricultorilor cu proprietăți mici de teren agricol,* de la asigurarea executării gratuite a lucrărilor agricole mecanice pentru gospodăriile agricultorilor vârstnici cu proprietăți de 1-2 hectare de teren agricol, la subvenții consistente pe produs, în cazul agricultorilor care intră pe piață, în acord cu practica UE. O atenție specială merită a fi acordată măsurilor de realizare a preconizatei și necesarei concentrări a exploatațiilor agricole, astfel încât să ne conducă la o nouă spoliere a agricultorilor.

c) *Constituirea de unități (în parteneriat public/privat) prestatoare de servicii pentru comercializarea produselor agricole, inclusiv la export.*

d) *Support pentru sectorul nonagricol,* pentru a completa și dezvolta structura economică a mediului ruralul, preponderent agricolă astăzi.

e) *Protecția mediului natural,* prevenirea și combaterea poluării, executarea lucrărilor de îmbunătățiri funciare și de retenție a apelor în bazine, regularizarea cursurilor apelor curgătoare, plantarea de arbori, însămânțarea pajiștilor etc.

Domeniul social

a) *Dimensionarea rețelei școlare pe criterii multiple și nu exclusiv pe numărul de elevi și asigurarea, în cea mai mare parte, a frecvențării de către copii a ciclului primar în sat.* Sisteme alternative de asigurare a prezenței elevilor în școlile din alte localități, prin transport și/sau cazare în cămine, plasarea elevilor în gazdă la familiile colegilor, cel puțin pe perioadele de iarnă, cu acoperirea cheltuielilor.

b) *Ajutor substanțial acordat specialiștilor care lucrează în mediul rural și care doresc să rămână în localitate, indiferent de domiciliul anterior.*

c) *Organizarea de centre de resurse pentru elaborarea proiectelor de dezvoltare locală și de management al acestora.*

d) *Acordarea de sprijin material (burse) elevilor din mediul rural pentru a urma școli cu profil agricol pe toate nivelurile de profesionalizare.*

e) *Extinderea sistemului formării profesionale inițiale și continue pentru adulții din mediul rural.*

f) *Acordarea de locuri subvenționate în învățământul superior pentru studenții proveniți din familiile sărace de agricultori.*

g) *Majorarea considerabilă a nivelului alocațiilor pentru copii, eventual alocații suplimentare.* Extinderea și la nesalariații a sistemului de indemnizații pentru creșterea copilului de până la 2 ani produce efecte perverse, în sensul că se nasc copii mulți în familii cu status economic scăzut și puțin orientate spre dezvoltarea capitalului uman, dar sprijinul dispare sau se diminuează drastic pentru copiii mari. În schimb, să se acorde alocații substanțiale care ajută copiii și familiile acestora pe perioade mai mari, inclusiv în timpul școlii.

h) *Majorarea mai pronunțată a cuantumului pensiilor celor proveniți din fostele CAP-uri.*

i) *Dezvoltarea rețelei teritoriale de servicii de asistență socială.*

j) *Intervenție pentru relocarea, la cerere, a locuitorilor din cătunele izolate, greu accesibile, prin reconstrucția casei pe amplasamente adecvate.*

* * *

Argumentul că nu ar fi resurse pentru astfel de cheltuieli nu este unul de netrecut. Pe de o parte, prin descentralizare, instituțiile centrale și județene rămân cu mai puține atribuții, prin urmare trebuie să rămână și cu mai puțin personal și mai puține cheltuieli, iar resursele disponibile să fie repartizate la baza structurii administrative. Pe de altă parte, fondurile europene pot fi implicate pentru realizarea unei reforme profunde în administrația publică,

pentru investiții în infrastructură și dezvoltarea durabilă în mediul rural, precum și pentru sporirea cheltuielilor sociale. În același timp, trebuie luată în considerare utilizarea de resurse pentru dezvoltarea țării, inclusiv pe calea împrumutului public, cu atât mai mult cu cât valoarea îndatorării publice este mult mai redusă în România, ca proporție din PIB, decât în unele țări din UE.

La baza formulării acestor propuneri se situează convingerea că: *o localitate, fie și cu câteva sute de locuitori, care dispune de primărie, școală, cabinet medical și punct farmaceutic, biserică, servicii publice, personal de specialitate oferă mult mai multe șanse de îmbunătățire a condițiilor de viață, prin acțiuni conjugate și diversificate ale populației și autorităților, decât un sat izolat, unde populația este lăsată să se descurce singură.*

Note

1. În studiul de față este încorporată o parte din conținutul comunicării prezentate la Dezbaterile naționale organizată de Academia Română, 31 octombrie 2005, *Satul românesc – Azi și mâine.*
2. Am în vedere cercetările desfășurate la I.C.C.V. de-a lungul anilor, între care *Diagnoza calității vieții* (cercetare coordonată de subsemnatul). Datele respective sunt de mare valoare, dar din păcate, datorită lipsei fondurilor, în ultimii șase ani, cercetări la nivel național s-au realizat numai în anii 1999 și 2003. De asemenea, mă bazez pe rezultatele unor analize și studii specializate, efectuate la I.C.C.V. de către C. Zamfir, Gh. Socol, A. Bălașa, M. Stanciu, A. Mihăilescu, I. Precupețu, D. Chiriac, S. Ilie, M. Stănculescu, A. Dan, M. Voicu, B. Voicu și alți colegi, pe teme referitoare la venituri, consum, locuire, dezvoltare comunitară, capital uman, calamități naturale etc., precum și sursele de date și cercetări INS, anchetele FSD și alte informații pertinente în domeniul de referință. Mulțumesc în special colegilor Adina Mihăilescu, Iuliana Precupețu, Florina Nicolau și Mircea Dumitrana pentru ajutorul substanțial acordat în pregătirea studiului de față.
3. De reținut că valoarea mediei de 3,7 se situează printre cele mai mari înregistrate la cei peste 60 de indicatori de percepție utilizați în diagnoza calității vieții. Aceste valori sunt depășite doar de cele referitoare la percepția calității relațiilor de familie și de vecinătate, al căror nivel trece ușor de 4 pe aceeași scală de la 1 la 5, situație care dovedește faptul că oamenii consideră calitatea vieții lor a fi relativ modestă, cu atât mai mult cu cât există și indicatori a căror valoare medie se situează în intervalul 1-2, mai ales cei privitori la condițiile de viață (Mărginean, Bălașa, 2002). Pentru anul 2003, subșantionul de 475 de persoane din mediul rural a fost selectat din 39 de sate aparținând de 26 de comune, din 23 de județe. La acest volum mic de persoane studiate, dar satisfăcător totuși, pentru analiza de față, mai ales că avem de-a face cu o populație relativ omogenă, vom scoate în evidență diferențele mari dintre caracteristicile indicatorilor (variabilelor). Deși în anul 2003 s-au înregistrat valori ușor mai favorabile față de perioada anterioară, nu vom insista

totuși pe analiza comparativă, întrucât și în 2003 situația generală a condițiilor de viață ale populației rămâne una destul de gravă (în anexă sunt prezentate valorile pentru un set de indicatori ai condițiilor de viață din diagnoza I.C.C.V. din 1999 și 2003). În schimb, vom scoate în evidență anumite valori comparative pentru satele reședință de comună și satele aparținătoare: deoarece subșantioanele numără 319 și respectiv 156 de persoane.

4. Regiunile de dezvoltare sunt grupate pe trei niveluri în cadrul *Nomenclatorului unităților teritoriale statistice* (NUTS I-III)

Bibliografie

- Jens, Albert și Fahey, Tony (2004). *Perception of Living Condition in an Enlarged Europe*. Luxemburg.
- Fahey, T., Nolan, B și Whelan, C. (2004). *Monitoring Quality of Life in Europe*. Luxemburg.
- Mărginean, Ioan și Bălașa, Ana (coord.). (2002). *Calitatea vieții în România*. București: Editura Expert.
- Mărginean, Ioan. (1996). Ruralul și reforma în România, *Sociologia Românească*, 3, 4.
- Mărginean, Ioan. (2004). Modelul social românesc. *Orizont 2025, Calitatea Vieții*, 3, 4.
- Mihăilescu, Adina. (2002). Metodologia de calcul a minimumului de trai decent și de subzistență pentru o familie de agricultori, *Calitatea Vieții*, 1, 4.
- Socol, Gheorghe. (1999). *Evoluție, involuție și tranziție în agricultura României*. București: IRLI.
- Zamfir, Cătălin. (2004). *Analiza critică a tranziției*, Iași: Editura Polirom.
- *** (2004). *Anuarul Statistic al României*. București: INS.
- *** (2005). *Condițiile de viață ale populației din România*. București: INS.
- *** (2005). *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2004*. București: INS.
- *** (2002). *Eurobarometrul rural*. (2002). București: FSD.
- *** *Human Development Report*. UNDP.
- *** (2004). *Social Protection in the Candidate Countries. A Comparative Analysis*. Luxemburg.
- *** *Raportul Național al Dezvoltării Umane*, UNDP.
- *** (2003). *Recensământul populației și locuințelor din 18 martie 2002*. București: INS.

Abstract

This study presents a diagnosis of the living conditions of Romanian rural area regarding dwelling, household, income and consuming. The obtained results of the analysis reveal a critical situation. Isolation of villages inhibits their development. At the end some proposals are made in order to improvement living conditions of the rural inhabitants.

Primit la redacție: ianuarie 2006

Anexă

Diagnoza condițiilor de viață ale populației din mediul rural (selecție indicatori subiectivi și de evaluare pentru anii 1999 – N= 545 de persoane – și 2003 – N= 475 persoane)

Indicatori	Ani	Valori				
		F. proastă	Proastă	Satis.	Bună	F. bună
1. Mediul înconjurător	2003	2	6	17	60	14
	1999	1	7	23	50	13
2. Locuința	2003	3	6	27	55	9
	1999	2	10	31	48	8
3. Apa potabilă în bucătărie	2003	6	19	20	49	5
	1999	7	13	21	49	7
4. Starea de sănătate	2003	12	24	31	26	7
	1999	9	27	28	28	7
5. Relațiile de familie	2003	1	3	11	63	22
	1999	0	2	17	62	17
6. Relațiile cu vecinii	2003	1	2	12	68	16
	1999	1	3	11	67	15
7. Veniturile familiei	2003	20	37	30	11	1
	1999	20	40	26	11	1
8. Activitatea poliției din localitate	2003	3	12	28	49	5
	1999	4	10	32	47	4
9. Învățământul	2003	1	8	19	53	7
	1999	4	8	27	51	3
10. Asistență medicală	2003	3	12	28	50	5
	1999	6	19	27	41	4
11. Transportul local	2003	9	23	23	38	3
	1999	22	21	23	28	3
12. Administrarea localității	2003	9	11	31	45	4
	1999	11	21	32	32	3
13. Accesibilitatea + investiții	2003	8	24	36	22	3
	1999	8	39	33	12	1
14. Posibilitatea de afirmare în viață	2003	20	41	24	10	0
	1999	19	49	20	6	0
15. Posibilitatea obținerii unui loc de muncă	2003	37	41	12	5	0
	1999	37	44	11	4	
16. Securitatea acasă și pe stradă	2003	4	12	37	37	8
	1999	5	22	39	28	4
17. Respectarea drepturilor individuale	2003	7	20	44	24	0
	1999	10	29	40	16	1
18. Influențarea personală a deciziilor la nivel de localitate	2003	32	42	16	5	0
	1999	36	38	15	7	1

Indicatori	Anul	Cu ostilitate	Cu indiferență	Cu amabilitate
Cum se așteaptă să fie tratat la primărie	2003	4	13	82
Cum se așteaptă să fie tratat la poliție	2003	3	16	77

Indicatori	Anul	Cu siguranță <i>nu</i>	Probabil <i>nu</i>	Probabil <i>da</i>	Cu siguranță <i>da</i>
Posibilitatea de a rezolva o problemă la primărie	2003	4	10	37	47
Posibilitatea de a rezolva o problemă la poliție	2003	2	14	57	23

Indicatori	Ani	Mult mai proaste	Mai proaste	La fel	Mai bine	Mult mai bine
Condițiile de viață din țară față de 1989	2003	14	43	9	28	1
	1999	21	50	7	13	1
Condițiile de viață din România peste 10 ani	2003	3	24	17	34	1
	1999	7	33	12	22	2
Condițiile de viață personale față de anul trecut	2003	10	36	41	13	0
	1999	19	53	22	5	0
Condițiile de viață personale față de 1989	2003	20	42	9	28	1
	1999	33	43	12	12	1

Indicatori	Ani	Negative	Mai degrabă negative	La mijloc	Mai degrabă pozitive	Pozitive
Schimbările din societatea românească după 1989	2003	6	32	38	17	2
	1999	16	41	30	8	1

Indicatori	Ani	Nu ajung nici pentru strictul necesar	Ajung pentru strictul necesar	Trai decent	Își permit lucruri mai scumpe	Au tot ce le trebuie
Veniturile familiei	2003	42	37	18	2	1
	1999	45	36	14	4	1

Indicatori	Ani	Sărac 1	2	3	4	5	6	7	8	9	Bogat 10
Poziția pe scală	2003	6	14	16	18	30	9	3	2	0	0
	1999	14	10	17	17	26	8	5	1	1	0

Indicatori	Ani	Deloc	Puțin	Mult
Ar conta pe ajutorul cuiva în situația în care este agresat	2003	28	46	25
	1999	31	40	28
Temeri de șomaj	2003	42	14	38
	1999	41	19	36
Temeri de creștere a prețurilor	2003	89	9	2
	1999	89	7	3
Temere de impozite	2003	83	14	3
	1999	85	9	4

Indicatori	Ani	Hotărât Da	Da	Nu îmi dau seama	Nu	Hotărât Nu
Se simte amenințat	2003	1	20	11	62	4
	1999	2	22	15	56	4

Indicatori	Ani	Defavorizat	Mai degrabă defavorizat	Nici favorizat, nici defavorizat	Mai degrabă favorizat	Favorizat
Favorizare de către schimbările postcomuniste : muncitorii	2003	27	46	12	5	2
	1999	35	48	9	2	1
Favorizare de către schimbările postcomuniste : țărani	2003	25	39	13	17	1
	1999	34	39	13	7	0
Favorizare de către schimbările postcomuniste : intelectuali	2003	7	18	29	23	2
	1999	14	31	22	11	1
Favorizare de către schimbările postcomuniste : întreprinzătorii	2003	1	4	11	48	21
	1999	1	9	16	43	14
Favorizare de către schimbările postcomuniste : directorii	2003	1	2	5	42	39
	1999	1	2	8	40	34
Favorizare de către schimbările postcomuniste : oamenii politici	2003	0	1	3	27	59
	1999	0	2	2	27	56
Favorizare de către schimbările postcomuniste : personal	2003	9	38	30	17	2
	1999	16	45	27	10	2

Indicatori	Ani	Foarte nemulțumit	Nemulțumit	Nici mulțumit, nici nemulțumit	Mulțumit	Foarte mulțumit
Mulțumirea în viața de zi cu zi	2003	8	30	32	27	2
	1999	9	34	31	23	2
Mulțumirea față de veniturile personale	2003	27	43	16	13	1
	1999	22	43	19	14	1
Mulțumirea față de realizările personale	2003	4	18	26	46	3
	1999	5	18	26	46	4

Indicatori	Ani	Nefericit, disperat	Îngrijorări mari	Ceva nu merge	Mici probleme	Fără probleme	Pe deplin fericit
Starea din ultimele zile	2003	6	25	17	39	12	1
	1999	5	22	25	34	14	0